

Josep PICH I MITJANA, *Almirall i el Diari Català (1879-1881). L'inici del projecte politico-ideològic del catalanisme progressista*, Vic, Eumo Editorial - Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 2003, 265 pàgines.

L'autor de l'obra que presentem, Josep Pich i Mitjana, és professor d'història contemporània al Departament d'Humanitats de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona. Pich està també vinculat a l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives de la mateixa Universitat, on l'any 1998 presentà una lloada tesi de doctorat, que se centra en el pensament i l'activitat política de Valentí Almirall i Llozer (1841-1904), una figura clau, alhora, del federalisme i de la politització del catalanisme a partir del darrer quart del segle XIX. Es comprendrà la transcendència d'aquesta investigació, si es considera que, tot i el que acabem de dir, i deixant a part alguns estudis individuals, en moltes de les anàlisis dels darrers decennis sobre la història política de la Catalunya Contemporània, Almirall —tal vegada pel caràcter incòmode i de breu predomini dins el catalanisme de la seva opció—, ha estat menyspreat i fins i tot ignorat. Afortunadament, la recent commemoració del centenari de la mort d'Almirall ha servit perquè algunes institucions culturals i acadèmiques prestessin una mica d'atenció a aquest personatge; una atenció que ens hauria de conduir a valorar de forma més justa la seva aportació a la gènesi d'un moviment polític, el catalanisme, de referència obligada per comprendre la història de la Catalunya contemporània.

En el seu moment, Josep Pich va realitzar la tesi de doctorat sobre Almirall i la gènesi del catalanisme polític sota la direcció del professor Josep Termes, al voltant del qual des de fa unes dècades s'ha mogut un nucli d'historiadors vinculats a les seves tesis sobre les arrels populars i democràtiques del catalanisme polític, amb especial atenció al republicanisme federal. Fem esment d'aquest aspecte perquè pensem que tingué una notable rellevància en l'orientació de la investigació doctoral de Pich, que ha perdurat en les obres que aquest ha publicat més tard a partir d'aquesta investigació. D'aquestes obres, cal destacar, publicada amb anterioritat a la que comentem en aquesta ressenya, la que Pich dedicà a la intervenció d'Almirall en el sorgiment i desenvolupament del Centre Català (1882-1894), que es considera la primera associació catalanista amb objectius clarament polítics, en el sentit de reivindicar, no solament la identitat cultural catalana, sinó també l'autogovern de Catalunya. Amb posterioritat al llibre que comentem aquí, Pich ha integrat i sintetitzat els seus coneixements sobre el pensament i l'activitat d'Almirall en una recent biografia política, que omple un buit important de la nostra historiografia.

Publicat entre les dues obres que acabem d'esmentar, el llibre de Pich que ressenyem en aquestes pàgines se centra en l'activitat política d'Almirall en els anys que pre-

cediren la fundació del Centre Català per un grup d'hommes que provenia del republicanisme federal barceloní. L'obra constitueix el volum setzè de la col·lecció Jaume Caresmar, editada conjuntament per Eumo Editorial i l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, una col·lecció que des de fa anys s'ha dedicat a posar-nos a l'abast textos i documents essencials de la història moderna i contemporània de Catalunya, i dins la qual el mateix Pich s'encarregà fa un temps de l'edició de les memòries del federal Conrad Roure.

El llibre s'obre amb un breu, però sucós, pròleg de Josep Fontana, on destaca l'aportació de Pich al coneixement dels orígens del catalanisme polític en la mesura que l'autor no es limita a la descripció de l'acció personal d'Almirall i/o a l'explicació d'esdeveniments puntuals, sinó que els contextualitza en una visió més àmplia de la diversitat d'opcions polítiques a la Catalunya de l'etapa analitzada. Certament, tothom qui llegeixi Pich pot adonar-se del seu minucios, a vegades fins i tot detallista, però sempre rigorós, coneixement del «bosc» (en paraules de Fontana) polític de la Catalunya decimonònica i, molt en especial, del complex món del republicanisme federal. I això no és poc meritori si considerem el caràcter a vegades força confús de l'ideari de la gran majoria de representants polítics en l'etapa objecte d'estudi. De fet, tot i que Almirall no va ser aliè a l'evolució ideològica, una de les seves aportacions cabdals és que va forçar les diverses opcions polítiques del moment a Catalunya a posicionar-se amb més concreció al voltant de les aspiracions del catalanisme. Un altre aspecte que Fontana posa de relleu al pròleg i que les obres de Pich evidencien és —ja hi hem fet referència—, el caràcter incòmode, especialment per a la burgesia catalana coetània (nosaltres afegiríem que no només), del missatge del catalanisme progressista d'Almirall.

Pich inicia el seu treball amb una introducció on sintetitza la biografia d'Almirall, tant pel que fa als seus orígens socials i preparació intel·lectual, com a l'orientació política. L'autor ens mostra Almirall com a un liberal progressista que reaccionà contra la seva classe social i a qui la bona situació socioeconòmica familiar i capacitat d'aprenentatge li permeteren adquirir un volum de coneixements superior a la mitjana dels seus coetanis, molt en particular pel que fa al funcionament dels sistemes polítics a Europa i Amèrica. En aquest apartat, l'autor ens presenta també l'opció federalcatalanista que passà a encapçalar Almirall dins el moviment federal des de l'inici de la Restauració i que, paradoxalment, el conduiria a distanciar-se del Partit Republicà Democràtic Federal —tot i haver-ne estat un dels promotors—, fins a abandonar-ne la militància el 1881. Pich defineix el federalcatalanisme d'Almirall com un projecte polític i ideològic fonamentat en l'intent de transformar l'Estat espanyol en una federació asimètrica que retornés l'autogovern a Catalunya i n'acceptés la realitat diferenciada.

Després de l'experiència del Sexenni Democràtic, on Almirall participà al costat dels federals, el moviment republicà federal, que ja havia mostrat clars signes de divisió durant l'etapa republicana, es va disgregar. En tornar a l'activitat política, els republicans federals acabarien dividits en organicistes, amb Figueras al capdavant; pactistes, encapçalats per Pi i Margall (ambdós havien estat presidents durant la República); i, a Catalunya, els intransigents provincialistes, dirigits per Almirall. És en aquest context, que Almirall es va plantejar la possibilitat de polititzar el catalanisme literari de La Renaixença amb la finalitat d'aconseguir l'autogovern de Catalunya. La prioritat que en les seves manifestacions Almirall aviat va atorgar al sistema políticoinstitucional enfront a la forma de govern, va ocasionar-li el rebuig de la resta de tendències republicanofederals, amb les quals acabaria trencant. Un altre element que dificultà l'arrelament del missatge polític d'Almirall va ser el seu caràcter socialment interclassista en una societat cada vegada més polaritzada socialment.

Va ser, precisament, al *Diari Català*, el primer diari modern politicoliterari escrit en català, que fundà el 1879, on Almirall començà a defensar les idees del federalcatalanisme. I aquesta és la principal motivació d'aquest treball de Pich, qui analitza el significat de la publicació com a objecte polític, més que no pas com a publicació periòdica —de fet, aquesta darrera tasca ja l'havia dut a terme Josep Maria Figueres fa uns anys—. El primer apartat del llibre el dedica Pich a esbossar-nos les bases politicoideològiques de la publicació, que qualifica de catalanistes, modernitzadores i regeneracionistes; i ens presenta els seus principals redactors —ens parla d'una redacció de luxe—, col·laboradors i corresponents. També ens descriu l'accidentada trajectòria de la publicació, que inclou diverses suspensions per motivacions polítiques, que ocasionaren que canviés la capçalera diverses vegades, que passà a anomenar-se, successivament, *Lo Tibidabo*, *La Veu de Catalunya*, i *Lo Catalanista*. La implantació de la publicació es va veure deteriorada de manera important amb l'aparició el 1881 de la competència de la *La Renaixensa*, diari en català d'orientació catalanista conservadora, que posava de manifest la divisió del moviment catalanista després de la celebració del Primer Congrés Catalanista un any abans.

El segon apartat del llibre, el més ampli, constitueix un estudi de l'evolució del pensament almirallià a través d'una anàlisi molt minuciosa dels articles sobre política, ideologia, literatura, cultura, dret civil, economia, religió o urbanisme, que Almirall va publicar al *Diari Català*. Si ja em comentat abans la destacada formació intel·lectual i cultural d'Almirall, que els seus articles posen en relleu, ara volem subratllar també el seu caràcter de gran polemista. L'evolució del discurs polític d'Almirall, fortament influenciat per les tesis positivoevolucionistes, ens mostra el seu progressiu distanciament del discurs racionalidealista defensat per Pi i Margall.

Pich dedica el tercer apartat del llibre al Primer Congrés Catalanista el 1880, l'organització del qual va ser impulsada per Almirall. L'objectiu del Congrés era establir lligams entre els diversos corrents del catalanisme que culminessin amb l'organització d'un Centre Catalanista a Barcelona. Els dos portaveus del catalanisme literari *La Renaixença* i *La Il·lustració Catalana*, si bé amb diferències entre ells, van donar suport a la proposta d'Almirall. En canvi, la politització del catalanisme va ser rebutjada pels catalanistes catòlics i els carlins. També els republicans federalistes van rebutjar el Congrés. Les discrepàncies que va generar aquest Congrés van decidir Almirall i els federalcatalanistes a trencar amb el catalanisme romàntic i literari per impulsar un catalanisme d'esquerres. Paral·lelament, Almirall va abandonar formalment el partit federal. L'allunyament del republicanisme federal va donar ales a la gestació del Centre Català.

L'última part del llibre s'ocupa, justament, del trencament d'Almirall amb Pi i Margall, després de la visita d'aquest darrer a Barcelona el 1881; i de la consegüent supressió del *Diari Català*. L'any 1881 Pi i Margall i Estanislau Figueres competien pel control de la direcció del partit federal. Almirall optà per Pi i Margall i el convidà a visitar Catalunya, on aquest es quedà durant un mes propagant els seus principis d'autonomia i pacte. Les intervencions de Pi i Margall posaren de manifest que el seu republicanisme federal espanyolista no tenia res a veure amb el catalanisme historicista almirallià. L'estada de Pi i Margall a Catalunya precipità el trencament d'Almirall amb el republicanisme federal espanyol. Però, aquesta decisió d'Almirall no va ser compartida per alguns dels principals redactors del *Diari Català*, cosa que conduí Almirall a la supressió del periòdic.

Aquest trencament amb el republicanisme federal portà Almirall a la creació del Centre Català el 1882 que, malgrat els recels dels sectors interns conservadors, passà a convertir-se en la primera associació política catalanista. El Centre organitzà un segon Congrés Catalanista que, tanmateix, va tenir molt menys ressò que el primer, a conseqüència tant de les restriccions als republicans federals, com dels desacords entre els parti-

cipants. En canvi, l'elaboració i presentació el 1885 del Memorial de Greuges sí que donaria una notable popularitat i influència a l'entitat, obrint pas a l'etapa de major esplendor els anys 1885-1887 i convertint Almirall en el principal dirigent del catalanisme polititzat. Pich considera *Lo Catalanisme*, escrit per Almirall aquests anys, la base doctrinària del catalanisme liberal, progressista, laic, amb objectius modernitzadors i regeneracionistes.

Amb tot, en acabat, els plantejaments d'Almirall van ser rebutjats, tant pels partidaris d'un regionalisme i/o catalanisme antiliberal, com pels intel·lectuals centralistes. El 1887 el Centre va patir una escissió que donaria lloc a la creació de la Lliga de Catalunya i acabaria dissolent-se el 1894, quan la seva Junta ingressà a la Unió Catalanista. La Unió agrupava catalanistes conservadors i catòlics sense una voluntat fèrria d'implicar-se políticament. Aquesta voluntat no quallaria fins al 1898, quan el malestar social generat pel desastre colonial impulsà els catalanistes a presentar-se davant la societat catalana com l'única opció autènticament regeneradora per a Catalunya i per a Espanya.

La principal aportació d'aquesta obra de Pich consisteix a reivindicar el paper del federalcatalanisme defensat per Almirall com a impulsor del procés de politització del catalanisme —inicialment des de les pàgines del *Diari Català*—, i com a precedent de la consolidació de la politització del catalanisme després de la crisi de 1898. A més d'aquesta, insistiria en dues idees clau que es desprenen de la present i altres obres de Pich. En primer lloc, com ell mateix ha escrit, la incomoditat del projecte d'Almirall, massa catalanista i conservador per als republicans i, alhora, massa republicà i progressista per als regionalistes conservadors i/o tradicionalistes. En segon lloc, la que podríem qualificar d'endèmica incapacitat d'enteniment de les diverses opcions politico-socials catalanistes per arribar a un consens bàsic sobre el programa del catalanisme.

MARICÍO JANUÉ I MIRET